

16. Kovaliv S. (1930). *Naslidky neporadnosti* : opovidannia z Halyts. naft. baseinu. Kharkiv: Rukh.
17. Kovaliv S. (1930). *Bezkonечnyi shvindiel* : opovidannia. Kharkiv: Rukh, 1930.
18. Kovaliv S. (1930). *Sorokati shtany* : opovidannia z Halyts. naft. baseinu. Kharkiv: Rukh.
19. Kovaliv S. (1952). *Vybrani opovidannia*. Lviv: Kn.-zhurn. vyd-vo.
20. Kovaliv S. (1958). *Tvory*. Kyiv: Derzh. vyd-vo khudozh. lit.
21. Kovaliv S. (1961). *Charodiina skrypka*. Lviv: Kn.-zhurn. vyd-vo.
22. Sheptytska T. (n. d.). *Storinkamy Bykivnianskoho martyroloha: Teofan Cherkaskyi*. Available at: <https://bykivnia.org.ua/storinkamy-bykivnianskoho-martyroloha-teofan-cherkaskyy/> [Accessed 23.05.2025].
23. Bilokin S. I. (2003). *Bilenkyi-Berezynskyi Anton Antonovych. Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy*. Available at: <https://esu.com.ua/article-39982> [Accessed 30.05.2025].
24. Borchuk S. M. (2014). *Ukrainska entsyklopedychna tradytsiia XX st.: proekty, vykonavtsi, perspektyvy doslidzhennia*. Ivano-Frankivsk: Lileia-NV.
25. Pylypchuk R. Ya. & Medvedyk P. K. (2007). Derkach Ivan Stepanovych. *Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy*. Kyiv: In-t entsykloped. doslidzh. NAN Ukrainy. Available at: <https://esu.com.ua/article-26238> [Accessed 27.05.2025].
26. Hapon Yu. Ya. (1970). Deiaki pytannia mystetstva oformlennia u vydavnytstvi "Kameniar". *Polihrafiia i vydavnycha sprava*, 5, pp. 156—162.
27. Forostetskyi. (1992). *Myttsi Ukrainy* : entsykloped. dovidnyk. Kyiv: Ukr. entsyklopediia imeni M. P. Bazhana.
28. Kovaliv S. (1909). *Pokhresnyk i inshi opovidannia*. Lviv: Druk. Nauk. t-va im. Shevchenka.
29. Kovaliv S. (1913). *Obrazky z Halytskoi Kalifornii*. Lviv: Druk. Nauk. t-va im. Shevchenka.
30. Kovaliv S. (1903). *Produktsiia nafty (skalnoho oliiu) v Boryslavi. Literaturno-naukovy visnyk*, 22 (2), pp. 100—113.

Надійшла до редакції 4.07.2025

ІСТОРИЧНІ РОЗВІДКИ

[https://doi.org/10.36273/2076-9555.2025.8\(349\).41-47](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2025.8(349).41-47)

УДК 02(4)"1941/1947"(045)

Лілія Прокопенко,

кандидатка історичних наук, доцентка,

головна бібліотекарка науково-дослідного відділу

Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого

prokopenko888888@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-0531-6111>

Забезпечення доступу до знань — важливий напрям відновлення бібліотек після Другої світової війни

У статті розглянуто досвід поповнення бібліотечних фондів новими виданнями як один із важливих напрямів відновлення бібліотек після Другої світової війни. Подано інформацію про втрати, яких зазнали бібліотеки окремих країн унаслідок бойових дій. Наголошено, що, окрім фізичної руйнації чи пошкодження бібліотечних будівель, знищення бібліотечних ресурсів, бібліотеки багатьох країн зазнали суттєвих збитків через неналежне комплектування фондів новими виданнями, до якого призвела шестирічна ізоляція під час війни. Виявлено, що однією з найактивніших держав, які надавали допомогу в повоєнному відновленні бібліотек в Європі та Азії, були США. Досліджено досвід реалізації програми "Допомога бібліотекам у зонах воєнних дій", яку Американська бібліотечна асоціація втілила у 1941—1947 рр. за фінансування Фонду Рокфеллера. Схарактеризовано загальні результати реалізації програми за обома напрямками: закупівля книжок і закупівля періодичних видань, а також розглянуто постачання літератури за індивідуальними запитами окремих установ та осіб. Проаналізовано надходження наукових видань до основних бенефіціарів програми — бібліотек Болгарії, Польщі, Румунії, СРСР, Угорщини, Чехословаччини та Югославії. Констатовано, що програма сприяла повоєнному відновленню бібліотечних фондів у європейських та азійських країнах, налагодженню міжнародних наукових і культурних зв'язків.

Статтю підготовлено за результатами дослідження "Бібліотеки в повоєнному суспільстві: зарубіжний досвід відновлення", проведеного 2023 р. у Національній бібліотеці України імені Ярослава Мудрого.

Ключові слова: бібліотеки під час Другої світової війни; повоєнне відновлення бібліотек; Американська бібліотечна асоціація; програма "Допомога бібліотекам у зонах воєнних дій"; поповнення бібліотечних фондів

Постановка проблеми. Досвід Другої світової війни переконує, що жодній сфері суспільства не unikнути наслідків глобальних збройних конфліктів. Щодо бібліотечної справи, то вже на початку правління нацистів книги та бібліотеки стали об'єктом агресії. Приклад колективних зусиль бібліотекарів, політиків, науковців і широкого загалу щодо опору руйнуванню Третім рейхом культурної спадщини та реалізації повоєнного відновлення став наочним уроком для сучасного управління стихійними лихами у воєнний час і дає змогу осмислити моделі запобігання втратам. У цьому контексті набуває актуальності вивчення досвіду відновлення бібліотечних фондів постраждалих країн, реалізованого у 1940-х рр. за допомогою США.

Аналіз досліджень і публікацій. Наслідки Другої світової війни для бібліотечної справи є об'єктом вивчення українських і закордонних учених. Науковці досліджують питання, пов'язані з фізичними втратами будівель і фондів унаслідок бойових дій, конфіскації, цензури, мародерства й розкрадання, негативні зміни в кадровому складі бібліотек, практику притягнення до відповідальності за злочини проти культурної спадщини загалом і бібліотек зокрема тощо.

Джерельну базу статті становить значна кількість наукових публікацій у різних країнах. Документ ЮНЕСКО щодо бібліотек та архівів, знищених і пошкоджених у XX ст. "Пам'ять світу: втрачена пам'ять" фіксує випадки, коли бібліотекам було завдано суттєвих збитків унаслідок умисних дій [7].

Різноманітні аспекти наслідків Другої світової війни для бібліотек та їх повоєнного відновлення вивчали Я. Алессандріні [3], В. Балік [4], М. Водзиновска [20], Л. Живни [21], Я. Кордель [10], А. Лаугесен [11], М. Лівітт [12], М. Пулен [14], В. Холман [8], Е. Чиваллеро [5] та інші. Внесок Американської бібліотечної асоціації (American Library Association, ALA) в повоєнне відновлення бібліотек в європейських країнах вивчав М. Строка, використовуючи значний масив архівних документів [16; 17].

Статтю підготовлено за результатами дослідження "Бібліотеки в повоєнному суспільстві: зарубіжний досвід відновлення", проведеного 2023 р. у Національній бібліотеці України імені Ярослава Мудрого.

Мета статті — на прикладі програми "Допомога бібліотекам у зонах воєнних дій", реалізованої Американською бібліотечною асоціацією за фінансової підтримки Фонду Рокфеллера у 1940-х рр., проаналізувати практику забез-

печення бібліотек, постраждалих під час Другої світової війни, новими виданнями як ефективну модель міжнародної допомоги в повоєнному відновленні закладів культури.

Виклад основного матеріалу дослідження. Друга світова війна — глобальний збройний конфлікт, що тривав від 1 вересня 1939 р. до 2 вересня 1945 р. У протистоянні брала участь 61 держава, військові дії велися на території 40 країн. Загальні людські втрати коливаються між 50 і 80 млн осіб, більшість з яких були мешканцями Радянського Союзу та Китаю [9]. Ця війна позначена численними масовими вбивствами, злочинами проти людства й людяності, стратегічними килимовими бомбардуваннями та єдиним в історії військовим застосуванням ядерної зброї. Це був наймасштабніший і найкривавіший збройний конфлікт в історії людства, великий перелом XX ст., що докорінно змінив політичну карту й соціальну структуру світу.

Насичений трагічними подіями шестирічний період Другої світової війни посідає особливе місце в історії бібліотек. Він призвів до втрати колосальної кількості книг, рукописів та інших бібліотечних ресурсів, руйнування чи пошкодження тисяч бібліотечних будівель.

У СРСР збитки, завдані лише публічним бібліотекам, сягали 100 млн примірників [7, с. 14]. Втрати сукупного бібліотечного фонду України перевищували 50 млн одиниць зберігання [2].

У Великій Британії вибухи авіабомб у 1940 та 1941 рр. призвели до руйнувань і пошкоджень бібліотек Лондона, Ковентрі (100 тис. книг), Манчестера, Брістоля, Ліверпуля. У сховищі Британського музею було знищено майже 250 тис. цінних видань [12].

Унаслідок бомбардувань втрачено значні частини бібліотечних фондів у Роттердамі, Гаазі, Мідделбурзі, Брюсселі. Згоріли бібліотеки багатьох європейських монастирів.

У перший наліт фашистської Німеччини на Белград 6 квітня 1941 р. від запальних бомб вщент згоріла Народна книгозбірня Сербії.

Під час бомбардування згоріла й найбільша публічна бібліотека Софії — міська.

Японська авіація завдала збитків австралійським і філіппінським бібліотекам. Окупаційна влада Японії знищила 15 великих бібліотек Шанхаю та Нанкіна. У прибережних районах Китаю не залишилося жодної непограбованої університетської бібліотеки чи бібліотеки коледжу.

Поляки втратили понад 40% культурного надбання [1], було розстріляно багато працівників бібліотек, спалено та розграбовано найцін-

ніші книгосховища й архіви. Директорами всіх великих бібліотек призначали німців. До розгрому фашизму у країні не припинялися акції "очищення фондів". М. Водзиновска наводить такі дані щодо втрат бібліотек у Польщі: "Усього у нас було близько 36,5 тис. бібліотек, у тому числі близько 26 тис. шкільних, близько 9,5 тис. публічних та близько 1 тис. наукових бібліотек... Ресурси всіх бібліотек становили приблизно 22,5 тис. томів, з яких майже 1/3 було відведено кожній із трьох груп бібліотек, згаданих вище, а саме шкільним бібліотекам приблизно 7,5 тис. томів, загальним бібліотекам приблизно 6,5 тис. томів та приблизно 8,5 тис. томів для наукових бібліотек... З 22,5 тис. томів вціліло лише 7,5 тис., тобто лише 1/3 з них. Найбільше постраждали публічні та шкільні бібліотеки, оскільки в них залишилося близько мільйона томів, тобто лише 7% від довоєнного стану. Наукові бібліотеки кількісно втратили менше (близько 2,5 млн томів), але значно більше у цінності своїх фондів" [20, с. 12—13].

Нацистська влада особливо ретельно знищувала шкільні бібліотеки, наприклад, у Польщі вони втратили 92% довоєнних фондів [10, с. 15—16].

Публічні бібліотеки Румунії лишилися 300 тис. видань.

У Чехії та Словаччині в роки окупації було знищено 42 наукові бібліотеки, 48 монастирських, 18 приватних і низку публічних. З Національної бібліотеки Чехії зникло 25 тис. книг. Загалом під час війни та окупації бібліотеки Чехії та Словаччини втратили 5,3 млн книг, особливо постраждали публічні бібліотеки [18, с. 438; 21, с. 877—878]. У Богемії та Моравії було знищено 40% загальної кількості фондів публічних бібліотек [4].

Влітку 1940 р. німецькі війська окупували Париж, Північну Францію та французьке узбережжя Атлантики. З фонду Національної бібліотеки Франції та університетських бібліотек вилучали літературу за "чорними списками". За різними оцінками, за п'ять років окупації нацисти вивезли з Франції від 5 до 7 млн книг [13, с. 21; 14]. Було знищено 42 тис. пр. у бібліотеці Бове, 110 тис. пр. — у Дюе, 300 тис. пр. — у Страсбурзі. "Бібліотечними військовими трофеями не гребували й союзники та радянська армія, які захопили деякі колекції, зібрані нацистами" [13, с. 31]. Утім, активна евакуація фондів, здійснена французькими бібліотекарями напередодні війни, певною мірою допомогла запобігти знищенню найцінніших колекцій під час бомбардувань [13, с. 20]. У багатьох бібліотеках Франції відчувала-

ся суттєва нестача кадрів, які були депортовані або мобілізовані на примусові роботи до Німеччини [6, с. 157].

У 1944 р. уряд Франції ухвалив рішення щодо повернення майна, награваного у приватних осіб та установ. Відповідно до цієї ініціативи було створено спеціальну комісію, що відповідала за реституцію творів мистецтва. У 1945—1950 рр. в її структурі у працювала підкомісія з книг, яка відповідала за повернення й сортування книжкових видань та інших документів [13, с. 28—29].

Військові дії позначилися й на бібліотеках країн-агресорів, коли війна перемістилася на їхні території. Нальоти німецької та союзної авіації призвели до втрати понад 20 бібліотек на території Італії. Знищено більш як 2 млн видань і 39 тис. рукописів. Руйнування торкнулися бібліотек у Римі, Турині, Мілані, Неаполі, Пармі [5].

У 1944—1945 рр. в Угорщині майже всі невеликі бібліотеки (публічні та спеціальні) зруйновано гітлерівцями. У Будапешті було серйозно пошкоджено багато великих бібліотек, зокрема парламентську та Угорської академії наук; бібліотеку Політехнічного інституту зруйновано вщент [7, с. 7—15].

Багато бібліотек було знищено під час бомбардувань Японії, найбільших руйнувань зазнало Токіо. Загалом було втрачено 50% загального книжкового фонду країни.

У Німеччині великих збитків зазнали бібліотеки в Берліні, Бонні, Бремені, Дармштадті, Дортмунді, Дрездені, Гамбурзі, Ганновері, Карлсруе, Касселі, Глессені, Грайфсвальді, Ессені, Нюрнберзі, Мюнхені, Мюнстері, Штутгарті, Лейпцигу. Мільйони книг було знищено або вивезено, хоча значну кількість найцінніших документів вдалося зберегти завдяки евакуації до інших країн [3].

Окрім фізичної руйнації бібліотечних будівель, знищення бібліотечних ресурсів унаслідок бойових дій, бібліотеки багатьох країн зазнали суттєвих збитків через неналежне комплектування новими виданнями, до якого призвела шестирічна ізоляція під час війни. Суттєвою проблемою стало те, що через війну було перервано передплату наукових журналів. У річному звіті благодійного Фонду Рокфеллера за 1947 р. зазначено, що "спрага книг у багатьох частинах світу поступається лише голоду на їжу" [15, с. 260]. Відновлення бібліотечних фондів стало одним із повоєнних пріоритетів.

Британські бібліотекарі брали активну участь у наданні допомоги бібліотекам інших країн,

хоча країна теж постраждала від руйнівної війни та її економічних наслідків. У Лондоні при постійному Міжнародному бюро з народної освіти діяла Комісія зі збирання книг та періодичних видань для бібліотек країн, території яких постраждали від війни. Зібрані книги передавали Лондонському міжсоюзному книжковому центру для постачання насамперед до національних та університетських бібліотек [8; 19].

США, враховуючи відносну стабільність і відсутність руйнувань у тилу, були однією з найактивніших держав, що надавали практичну допомогу постраждалим країнам Європи й Азії. Міністерство закордонних справ, Бібліотека Конгресу США стали ініціаторами скликання конференції із заснування американського фонду допомоги у відновленні бібліотек та підтримки бібліотечної справи в Європі (1945).

Активну участь у цьому русі брала Американська бібліотечна асоціація (ALA), що збирала гроші, книги та періодичні видання для постраждалих бібліотек. Роботу було зосереджено переважно на допомозі Європі [11, с. 15; 16]. Асоціація також надавала технічну допомогу та консультації щодо розвитку бібліотечної справи, організації каталогів та інших аспектів роботи бібліотек. Інформацію щодо спустошення європейських книгозбірень під час війни часто публікували у виданнях Асоціації, зокрема в *ALA Bulletin* і *Library Journal*.

Одним із наймасштабніших американських проєктів стала програма, започаткована ще під час війни, — "Допомога бібліотекам у зонах воєнних дій" (*Aid to Libraries in War Areas*), яку фінансував Фонд Рокфеллера, а керівництво здійснював Комітет ALA з допомоги бібліотекам у зонах воєнних дій у співпраці з Радою з міжнародних відносин ALA. Програму було реалізовано у двох напрямках: у 1941—1947 рр. вона охоплювала періодичні видання, а у 1944—1947 рр. — книги. Головною метою було поповнення спустошених фондів європейських та азійських бібліотек американськими виданнями, недоступними для цих установ у роки війни. Добір і закупівлю книг 1939—1943 рр. здійснював бібліотекар Нью-Йоркської публічної бібліотеки Ч. МакКомбс, видань 1944—1946 рр. — співробітник бібліотеки Гарвардського коледжу Ф. Палмерс. Як зауважує М. Строка, відбирали видання, які мали науковий характер і вважалися цінним внеском у знання з відповідних предметних сфер чи містили результати новітніх досліджень [17]. Програма закупівель періодичних видань ALA передбачала "придбання випусків

журналів воєнного часу з усіх важливих галузей" на основі "друкованих списків та рекомендацій фахівців". До ініціативи долучилися 235 видавців [15, с. 260].

Американська бібліотечна асоціація надіслала листи із запитом про потребу у виданнях зі США 25 країнам. Перший пакет допомоги було відправлено у Францію 1945 р. Загальна сума грантів Фонду Рокфеллера, виділених на всю програму, становила 588 тис. дол. США й охопила понад 30 країн Азії та Європи, поміж яких — країни Східної та Центральної Європи: Болгарія, Польща, Румунія, СРСР, Угорщина, Чехословаччина та Югославія. Крім того, Фонд Рокфеллера надав ALA додаткове фінансування для придбання окремих видань у відповідь на "індивідуальні запити", отримані від науковців і бібліотек з охоплених програмою країн [17, с. 27].

Станом на червень 1947 р. за програмою було відібрано й відправлено до 33 країн 6037 найменувань (9320 комплектів) журналів. На момент завершення проєкту в понад 200 установ з 31 країни було відправлено майже 45,6 тис. книг [17, с. 27—28].

Серед найбільших бенефіціарів програми допомоги періодичними виданнями ALA були Польща та Чехословаччина. Польща отримала 311 назв (675 комплектів) журналів. Це було третє за кількістю комплектів постачання після Китаю та Франції. У Чехословаччину надійшло 336 найменувань (631 комплект) журналів — п'яте місце за кількістю назв отриманих часописів після Китаю, СРСР, Франції та Філіппін. Значна кількість — майже 100 назв — медичних журналів надійшла до медичної бібліотеки Карлового університету в Празі, та 112 комплектів журналів гуманітарного й медичного профілю — до Варшавського університету в Польщі.

Чехословаччина та Польща отримали однакову кількість американських книг, виданих у 1939—1946 рр., — по 1255 назв у 1377 примірниках. За змістом вони охоплювали різноманітні предметні сфери: сільське господарство, економіку, освіту, мову та літературу, медицину, філософію, політологію, релігію, соціологію. Видання надійшли до понад 30 різних факультетів університетів, науково-дослідних інститутів і бібліотек, як столичних, так і провінційних. За індивідуальними запитами до Чехословаччини надіслано 731 примірник книг, до Польщі — 574.

Болгарія отримала 191 назву (206 комплектів) журналів. Періодику надіслали до Народної бібліотеки у Софії (нині — Національна бібліотека святих Кирила і Мефодія) та бібліотеки Софій-

ського університету для подальшого розподілу між книгозбірнями країни. Хоча Болгарія в межах програми закупівель не отримала книжкові видання, до деяких бібліотек і науково-дослідних інститутів Софії та Варни книги надходили як подарунки чи "за індивідуальними запитами" — усього 88 примірників.

СРСР отримав 347 найменувань (633 комплекти) журналів. Це було четверте за обсягом постачання періодики (після Китаю, Франції та Польщі). Багато журналів надійшло "за індивідуальними запитами" конкретних бібліотек. СРСР був одним із тих отримувачів, до яких надійшло найбільше видань американських книг, виданих у 1939—1945 рр., з яких — 2403 назви у 2637 примірниках, опублікованих у 1939—1943 рр.; 748 назв у 784 примірниках, опублікованих у 1944 р.; 612 назв у 708 примірниках, опублікованих у 1945 р. Це було друге за обсягом постачання (і за кількістю назв, і за кількістю примірників) після Китаю. За індивідуальними запитами в СРСР надійшло 25 примірників.

Угорщина отримала 234 назви (333 комплекти) журналів. Університети та науково-дослідні інститути в Будапешті, Печі, Шопроні та Сегеді отримали книги тільки "за індивідуальними запитами" — 314 примірників.

Загребський університет розподілив між бібліотеками Югославії 201 назву (341 комплект) журналів. До Югославії також надійшла 1028 назв книг у 1112 примірниках і 48 примірників за індивідуальними запитами.

Бібліотека Румунської академії наук отримала 211 найменувань (290 комплектів) журналів, які надалі було надіслано в різні книгозбірні країни. Румунія не отримувала книги ані за програмою закупівель книг ALA, ані за індивідуальними запитами.

Для ідентифікації на виданнях, що надходили за програмою "Допомога бібліотекам у зонах воєнних дій", розміщували спеціальні книжкові знаки.

Сьогодні ALA продовжує діяльність щодо підтримки розвитку бібліотечної справи в різних країнах. Асоціація надає технічну допомогу, навчальні програми й матеріали, організовує обмін книгами й інформацією між бібліотеками різних країн. Програма "Допомога бібліотекам у зонах воєнних дій" спрямована на підтримку цих закладів у зонах конфлікту або воєнних дій і має на меті забезпечити доступ до освітніх та культурних ресурсів для мешканців територій, де через війну обмежено доступ до інформації. За-

вдяки реалізації програми здійснюють постачання книг, комп'ютерів, інших технічних засобів, проводять тренінги та семінари для підвищення професійної компетентності бібліотекарів, надають підтримку заходів із відновлення й модернізації бібліотечних приміщень та інфраструктури.

Сполучені Штати реалізовували й інші програми, що передбачали надання допомоги бібліотекам, які постраждали у Другій світовій війні. Зокрема, у фонді Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого є видання з книжковими знаками, які підтверджують, що це подарунки зі США (рис. 1).

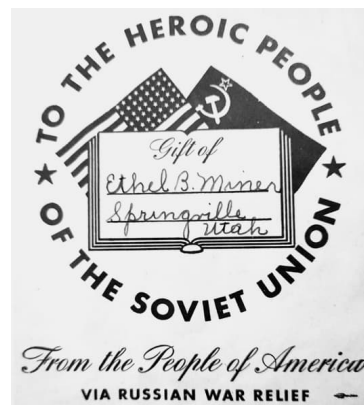

Рис. 1. Книжковий знак на виданнях із фонду Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого

Висновки. Друга світова війна призвела до суттєвих втрат, руйнувань, пошкоджень бібліотек у багатьох країнах. Одним із нагальних завдань повоєнного відновлення бібліотечної справи стало поповнення бібліотечних фондів, які збідніли під час вимушеної ізоляції бібліотек під час війни. Насамперед йшлося про наукову літературу. Однією з найактивніших держав, які надавали допомогу постраждалим під час війни країнам, стали США. Американська бібліотечна асоціація організувала низку успішних заходів щодо збирання фінансової та матеріальної допомоги. Програма "Допомога бібліотекам у зонах воєнних дій", реалізована ALA у 1941—1947 рр. за фінансової підтримки Фонду Рокфеллера, стала важливим внеском у повоєнне відновлення бібліотечних фондів європейських та азійських книгозбірень американськими виданнями, недоступними в роки війни. Книги й періодичні видання надходили до національних та університетських бібліотек, які розподіляли їх між іншими бібліотечними установами країни. Попри різний обсяг розподіленої допомоги, багато бібліотек змогли поповнити виснажені фонди й запропонувати академічним спільнотам нові

наукові видання. Програма "Допомога бібліотекам у зонах воєнних дій" охоплювала як колишні держави гітлерівської коаліції, так і комуністичні країни Східної Європи, що відповіда-

ло аполітичній позиції Фонду Рокфеллера. Ініціатива сприяла повоєнному відновленню бібліотечних фондів, налагодженню міжнародних наукових і культурних зв'язків.

Список бібліографічних посилань

1. Жерко С. Поляки, німці та тіні минулого. *Нова Польща*. 25.02.2021. URL: <https://novapolshcha.pl/article/polyaki-nimci-ta-tini-minulogo>.
2. Онищенко О. С. Бібліотечний фонд України в контексті Другої світової війни та її наслідків. *Державна архівна служба України*. Востаннє змінено: 12.01.2016. URL: <https://old.archives.gov.ua/Archives/Publication/Onischenko.php>.
3. Alessandrini J. L. Bombs on books: allied destruction of German libraries during World War II. *What do we lose when we lose a library?: proceedings of the Conference held at the KU Leuven 9—11 September 2015 / KU Leuven, UC Louvain, the Goethe Institut and the British Council*; ed. Mel Collier. Leuven, 2016. P. 45—54. URL: <https://www.goethe.de/resources/files/pdf94/streamgate.pdf>.
4. Balik V. Les bibliothèques de la République tchèque. *Bulletin des bibliothèques de France*. 1991. No. 6. P. 534—542. URL: <https://bbf.enssib.fr/consulter/bbf-1991-06-0534-005>.
5. Civallero E. When memory is turn into ashes... Memoricide during XX century. *Information for Social Change*. 2007. Summer Iss. P. 7—22. URL: <http://hdl.handle.net/10150/200650>.
6. Cuisinier L. Biblioteki paryskie podczas wojny 1940—1944. *Przegląd biblioteczny*. 1947. Rocz. XV, zesz. 3/4. S. 156—171.
7. Hoeven H. van der, Albada J. van. Memory of the world: lost memory: libraries and archives destroyed in the twentieth century / General Information Programme and UNISIST, UNESCO on behalf of IFLA. Paris, 1996. P. 7—15. 70 p. CII-96/WS/1. URL: <http://mow.arquivonacional.gov.br/images/pdf/Lost-Memory-Libraries-and-Archives-destroyed-in-the-20th-Century-1996.pdf>.
8. Holman V. Print for Victory: Book publishing in England 1939—1945. London : British Library, 2008. 304 p.
9. Hughes T. A., Royde-Smith J. G. World War II, 1935—1945. *Britannica*. URL: <https://www.britannica.com/event/World-War-II>.
10. Kordel J. The decimation of polish libraries in The Second World War. *Polish Libraries*. 2022. Vol. 10. P. 63—85. DOI: <https://doi.org/10.36155/PLib.10.00001>.
11. Laugesen A. Globalizing the library. Librarians and development work, 1945—1970. Abingdon : Routledge, 2019. 181 p. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781351250924>.
12. Leavitt M. United Kingdom libraries during World War II. *SLIS Connecting*. 2015. Vol. 4. Iss. 1. Article 7. DOI: <https://doi.org/10.18785/slis.0401.07>.
13. Lemarié A. Les bibliothèques françaises sous l'Occupation: diplôme Master sciences de l'information et des bibliothèques / sous la direction de Neveu Valérie ; Université Angers. Angers: Université Angers, 2014. 107 p. URL: <http://dune.univ-angers.fr/fichiers/20126892/20142MHD2727/fichier/2727F.pdf>.
14. Poulain M. De mémoire de livres: des livres spoliés durant la Seconde Guerre Mondiale déposés dans les bibliothèques : une histoire à connaître et à honorer l'Occupation. *Bulletin des bibliothèques de France*. 2015. № 4. P. 176—190. URL: https://bbf.enssib.fr/matieres-a-penser/de-memoire-de-livres_66249.
15. The Rockefeller Foundation Annual Report — 1947 / The Rockefeller Foundation. New York. 1947. 374 p. URL: <https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://www.rockefellerfoundation.org/wp-content/uploads/Annual-Report-1947-1.pdf&ved=2ahUKEwicgfk4cqLAXUDKRAIHcJdIw4QFnoECBEQAQ&usg=AOvVaw0AfWVYNWd24TVVbtXF2HIO>.
16. Sroka M. "A book never dies": the American Library Association and the cultural reconstruction of Czechoslovak and Polish libraries, 1945—1948. *Library and Information History*. 2017. Vol. 33. Iss. 1. P. 19—34. DOI: <https://doi.org/10.1080/17583489.2017.1264186>.
17. Sroka M. The American Library Association and the post-World War II rebuilding of Eastern European libraries. *IFLA Journal*. 2019. Vol. 45. No. 1. P. 26—33. DOI: <https://doi.org/10.1177/0340035218793920>.
18. Stubbings H. U. Blitzkrieg and books: British and European libraries as casualties of World War II. Bloomington, IN : Rubena Press, 1993. 471 p.
19. Welsford P. S. J. International and overseas contacts with special reference to the book recovery campaign and the services' libraries. *Library Association Record*. 1945. July. P. 133—138.
20. Wodzinowska M. Stan bibliotek polskich. *Przegląd Biblioteczny*. 1947. Rocz. XV. Zesz. 1/2. S. 12—23.
21. Zivny L. J. Czechoslovak libraries during the war and after. *Library Journal*. 1946. No. 12, June 15. P. 877—878.

Liliia Prokopenko,

PhD of Historical Sciences, Associate Professor,

Chief Librarian Research Department

Yaroslav Mudryi National Library of Ukraine

**Providing access to knowledge is an important area
of library reconstruction after World War II**

The article considers the experience of acquisition library collections with new publications as one of the important directions of library restoration after World War II. The losses of injured libraries in some countries due to World War II are briefly described. It is emphasized that in addition to the physical destruction or damage of library buildings, the destruction of library resources as a result of hostilities, libraries in many countries suffered significant losses due to limited acquisition of their collections with new publications, which resulted from six years of isolation during the war. It is revealed that one of the most active states that aided in the post-war restoration of libraries in Europe and Asia was the United States. The experience of implementing the Program "Aid to Libraries in War Areas", which the American Library Association implemented in 1941—1947 with funding from the Rockefeller Foundation, is studied. The general results of the program in both areas of implementation — the purchase of books and the purchase of periodicals — are described, and receipts at special requests of individual institutions and scientists are also considered. The receipt of scientific literature to the main beneficiaries of the program — libraries in Bulgaria, Poland, Romania, the USSR, Hungary, Czechoslovakia and Yugoslavia — is analyzed. It is emphasized that the program contributed to the post-war restoration of library collections in European and Asian countries, and the establishment of scientific and cultural international relations.

Keywords: libraries during World War II; post-war library reconstruction; American Library Association; Program "Aid to Libraries in War Areas"; replenishment of library collections

Надійшла до редакції 28.02.2025

ЗА РУБЕЖЕМ

[https://doi.org/10.36273/2076-9555.2025.8\(349\).47-52](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2025.8(349).47-52)

УДК 021(410):314.151.3-054.73(=161.2:410)](045)

Оксана Клименко,

кандидатка історичних наук, доцентка,

завідувачка відділу наукових видань НБУВ

klimenko_oz@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-4821-8503>[https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId](https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57457369900)

=57457369900

ResearcherID GPF-5449-2022

Олена Сокур,

кандидатка наук із соціальних комунікацій,

старша дослідниця,

завідувачка відділу науково-методичної

роботи НБУВ

sokurolo@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-9861-3283>[https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId](https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57457558800)

=57457558800

ResearcherID GON-5837-2022

**Підтримка українських біженців з боку
бібліотек Великої Британії**

У статті досліджено діяльність бібліотек Великої Британії з підтримки українських біженців і сприяння їх адаптації за кордоном у сучасних умовах російсько-української війни.

Аргументовано, що публічні бібліотеки Великої Британії, допомагаючи українцям, реалізують такі сутнісні функції, як інформаційна, освітня, консультаційна, комунікаційна, рекреаційна та дозвілєва.

Зроблено висновок, що публічні бібліотеки Великої Британії — це безпечні простори, у межах яких українці знаходять підтримку й інформаційне забезпечення для ефективної адаптації до нових соціокультурних умов, інтелектуального та духовного розвитку.

Констатовано, що британські книгозбірні проводять роботи з комплектування фондів українськими книжками у традиційному й електронному форматах, організовують заходи з популяризації української культури та емоційної підтримки українських біженців, приділяючи особливу увагу дитячій аудиторії. Форми підтримки є різноманітними, але всі вони значущі для збереження стійкості нашої країни та народу у боротьбі з ворогом.